

М А Т И Ц А С Р П С К А
КЊИЖЕВНО ОДЕЉЕЊЕ — ЛИНГВИСТИЧКА СЕКЦИЈА

ЗБОРНИК
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

III

Уредништво:

Др МИЛИВОЈ ПАВЛОВИЋ Др РУДОЛФ КОЛАРИЧ
Др ПАВЛЕ ИВИЋ

Н О В И С А Д
1 9 6 0.

Др МИЛИВОЈ ПАВЛОВИЋ, УВОД У НАУКУ О ЈЕЗИКУ

Издање »Нолит« (Београд, 1959) 1—266, велика 8°.

Књига проф. др Миливоја Павловића има једну важну позитивну одлику: рађена је на основу сасвим одређених схватања о проблемима језика. У овој књизи, наиме, заступљено је »одређивање и прецизирање језичких вредности у три основна односа: психофизиолошком, географско-миксоглотском и историјско-социолошко-еволутивном«, а то је све сједињено »у општој језичкој динамици« (стр. 6).

Шта значи сваки од ових принципа?

О п с и х о ф и з и о л о ш к о м моменту навешћемо ове речи самога писца:

»Природа језика је изразито психофизиолошког карактера у смислу јединства изражајних способности у приману утисака из спољашњег света. Она садржи елементе онога што су неки испитивачи квалификовали као језичко двојство, сматрајући било гласове, било гестове и мимику као физиолошку, »спољашњу« страну језика, а супротно томе — вредност тих физиолошких знакова њихов психички садржај — као »унутрашњу« страну језика. Таква, пак, подела водила би нетачном закључку у смислу двојности, дуализма човекове природе. Стварно, језик је, као биолошки условљена динамична способност, изражен *јединством* психофизиолошких процеса као таквих, — јер су психички појави засновани на физиолошким процесима у мозгу и нервном систему, а физиолошко-моторички изражаји су зависни или од рефлексних покрета, од активитета вегетативног нервног система, или од свесних и вољних подстицаја, — увек са подлогом психичке активности. Јединство изражајних способности потиче од јединства човекове личности као биолошке јединке, узимајући у обзир и узајамну везу оба нервна система« (стр. 8).

О г е о г р а ф с к о - м и к с о г л о т с к о м моменту обавестиће нас ове пишчеве речи:

»Практично може се рећи да идеално чистих језика и нема. Мешања разних народа у етничком смислу, као и трговачких и културних утицаја било је од најстаријих епоха до нашега доба, и биће их увек. О језичким мешавинама у науци је врло рано почело расправљање, и у том смислу уочава се врло интересантна еволуција. Хуго Шухарт... поставио је ово питање врло правилно већ пре неколико деценија, а нарочито је исправио раније у основи једнострано питање језичке еволутивности... Некадашњу формулу Макса Милера... »да нема мешовитих језика«, Шухарт мисли да може заменити другом: да не постоји језик без икакве појаве мешавине... Укрштања међу појединим народима у човечанству, као и њихове везе разнога вида испољавају се и на језичким појавама.

Идући за овим мислима, Херман Паул... уз навођење доста обимне старије литературе, поставља два основна типа језичких мешавина: с једне стране имамо *мешавине језичких шта и језичке позајмице*... а с друге стране *мешовите језике*. Ова два

типа мешавинских појава, заиста, могу се издвојити, али тиме се не оповргава стварно стање у језицима. Конкретно постоје врло многе нијансе: од веома малобројних позајмица ка језичким мешавинама мање израженим, па све до таквих језичких симбиоза... које воде новом језичком типу» (стр. 171—172).

Најзад, о историјско-социолошко-еволутивном моменту навешћемо ове пишчеве мисли:

»Историјска оријентација одговара еволутивности језика, и типично зависи од неадекватности психофизиолошког процеса преношења са старије генерације на млађу. Управо тај моменат који условљава еволутивност и одређује јој основни темпо изазива тзв. цепање језика на дијалекте с могућним удаљавањем дијалеката до степена засебних језика. Разуме се, историјски процеси су дубоко прожети социјалним условљеностима, и при конкретним проучавањима о томе се мора водити рачуна.

Социолошка оријентација анализира утицај социјалних фактора на језичке процесе и језичку еволуцију. Такво схватање намеће се управо због недовољности Сосирове друге компоненте — посматрање језика у пресеку, јер је пресек у језику само наша апстракција, а не даје одредницу за објашњавање и ближе одређивање језичких факата. Унутрашњи и спољашњи друштвени услови, сукоби и комбиновања разних језика и дијалеката, утицаји културног значаја књижевног језика, језици друштвених слојева, — то је све врло разноврсна проблематика овога смера при проучавањима језика» (стр. 33).

Треба, међутим, понова нагласити да проф. Павловић инсистира на повезаности ова три момента у »комплексној динамици« језичкој.

Пошто је желео да овом својом књигом пружи универзитетски уџбеник, проф. Павловић, држећи се принципа које смо овде приказали, говори о језику уопште; о начину реализовања говора; о основним проблемима фонетике и фонологије; о фонационом јединству говора; о начину реализовања процеса мишљења; о речима и категоријама речи; о структури језика; о изменама у језику; о специфичним појавама у вези с етничким, социјалним и класним карактером језика; о књижевном језику и проблемима стила; о савременим проблемима и принципима науке о језику.

О свим овим питањима излагање је широко засновано.

Тако, у уводним поглављима писац даје најпре опште појмове о језику и говору. Затим прелази на излагање о симболици у језику. Говорећи о језицима у човечанству, задржава се на проблематици науке о језику уопште, да би најзад говорио о значају лингвистичких студија. Разуме се да се аутор овде осврће и на правце језичких испитивања, као и на науке потребне језичким испитивањима.

У одељцима у којима расправља о начину реализације говора проф. Павловић се најпре задржава на говорном механизму, боље рећи на психофизиолошким условима говорне функције. Прелазећи затим на излагање акустичких особина звука, писац говори о природи звука, принципу преношења звука, принципу резонанције и сл. Следећи одељак, о говорним органима, нарочито је исцрпан. Детаљно је читалац обавештен и о чулу слуха и, нарочито, о значају и структури мозга и нервног система.

У одељцима о фонетици и фонологији професор Павловић говори најпре о елементима говора. Посебно су приказани вокали, дифтонзи, полугласници. Приликом класификовања сугласника пажња је обрађена сонорним гласовима, обичним сугласницима и дат је општи преглед шумних сугласника. После тога аутор говори о језичкој вредности гласова и гласовним системима. Централни је проблем фонеме и питање корелативности фонетских система.

Одељци о фонационом јединству почињу расправљањем о јединству у говорном току. Затим је аутор поставио проблем говорних тактова и условљених гласовних промена. Посебна пажња посвећена је акценту.

Несумњиво у најзначајније иду одељци у којима се приказује начин реализовања процеса мишљења. Писца је најпре привукао проблем односа процеса мишљења и реченице. Објашњава се нпр. шта се осећа као реченица, затим сâм рељеф реченице и сл. У одељку о општим језичким категоријама говори се између осталог о категорији места, времена и начина, као и о односу облика, значења и функције.

У одељцима о речима и категоријама речи проф. Павловић најпре говори о вредности, функцији и форми речи, а то, између осталог, значи о врстама речи, самосталним и несамосталним, простим, изведеним и сложеним речима и сл. У одељку о семантичким појавама аутора су, разуме се, у првом реду привукли проблеми полисемије, дублета, синонима и хомонима, архаизама, неологизама, провинцијализама, народне етимологије итд.

Својим се значењем истичу и одељци о структури језика у којима прво место заузима проблем граматичких категорија и језичког реализовања. Није ни потребно посебно говорити зашто је све добро што проф. Павловић посебан одељак посвећује глаголском стању и глаголском виду. Свакоме славити позната је важност и сложеност ових питања.

Разумљиво је што је проф. Павловић, и сâм угледни синтаксичар и теоретичар језика, неколико поглавља своје књиге посветио реченици. То је разумљиво и зато што је, као што смо већ истакли, ова књига у целини заснована на схватању о »општој језичкој динамици«. На овај начин, уосталом, може се

објаснити и Павловићево позивање на Белићево учење, како у одељку о формулисању и дефинисању реченице, тако и у одељцима о склопу и типовима реченице, односно о принципу сложене реченице.

Читалац затим наилази на одељке у којима се говори о изменама у језику. Упознаје се с општим принципима језичког развитка, аналогијом, мешавином језика и језичких прта. Овде проф. Павловић излаже и свој принцип корелативности.

Одељци о специфичним језичким појавама посвећени су етничком, социјалном и класном карактеру језика, а затим и специјалним језицима и питању о светском језику.

Несумњиво да ће посебну пажњу читалаца привући одељци о култури и језику: књижевни језик, песнички језик, проблеми стилистике, писмо и писање.

На крају ове књиге дат је приказ стања савремене науке о језику.

Становиште које смо у почетку приказали омогућило је проф. Павловићу да заузме свој став према другим правцима у лингвистичкој науци. Када своје погледе жели да поткрепи мишљењима других научника, он се оправдано позива на лингвистичка схватања нашег толико знаменитог научника Александра Белића. С друге стране проф. Павловић, опет оправдано, износи своја критичка размишљања нпр. о Де Сосиру и др.

Може се навести још много доказа правилне примене наведених принципа. Ми бисмо скренули пажњу читаоцу на Павловићево излагање о »принципу корелативности и језичком значају некорелативних прта« (стр. 177. и д.). Слично је и са Павловићевим излагањем о фонему. Критички се осврћући на тумачења Н. С. Трубешкога, а позивајући се на схватања А. Белића, проф. Павловић констатује: »Фонема је глобална, комплексна претстава, управо координирана од три компоненте: акустичке, моторичке и асоцијативно-функционалне« (стр. 80). Ово своје мишљење проф. Павловић образлаже позивајући се на дечји језик и на случајеве »повемећених односа корелације инервационих покрета појединих говорних органа« (стр. 81).

Уопште узевши, овакав принципијелни став омогућава с једне стране пририну погледа, а с друге — правилан суд. Разуме се да треба узети у обзир чињеницу да је ово уџбеник и да зато писац не иде у све детаље ове сложене проблематике. У накнаду за то ова књига пружа огромну количину врло разноликих обавештења, што, по пишчевој замисли, и јесте њена основна сврха.

На овај начин књига проф. др Миливоја Павловића, снабдевена исцрпном библиографијом и потребним регистрима, листа, врло успешно уводи своје читаоце у пространу област науке о језику.